

Neformálne vzdelávanie prostredníctvom náučno vzdelávacieho chodníka

Vladimír Filip

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva

Neformálne vzdelávanie

„Prvé impulzy toho, čo tvorí dnešné neformálne vzdelávanie môžeme hľadať už v staroveku u Sokrata a Platóna. Snaha o demokraciu ako všeobecný ideál či učenie sa v dialógu majú svoje opodstatnenie v teórii a praxi neformálneho vzdelávania“ (Fudaly a Lenčo 2008, s. 4).

Výrazný vplyv na neformálne vzdelávanie mal aj stredoveký empirizmus. Hlavný predstaviteľ filozofie empirizmu Francis Bacon vo svojom diele *Advancement of Learning* (1605) poukazuje na to, že tradičné učenie sa z kníh je skôr naháňanie sa za slovami, ako hľadanie ich skutočného zmyslu a významu. Za kľúčový faktor je považovaný empiria, pozorovanie, experiment. Dochádza k odsudzovaniu neplodného filozofovania a tradičného teoretizovaného učenia sa (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2013).

Tu môžeme nachádzať paralelu so súčasným neformálnym vzdelávaním, kde skúsenosť a odklon od teoretického učenia sa chápeme, ako jeho základne znaky.

Hlavná myšlienka neformálneho vzdelávania sa utvárala koncom 60. a začiatkom 70 rokov 20. storočia v období, tzv. vzdelávacej krízy (Coombs 1968). Na konci tohto obdobia, a teda v 70. rokoch boli taktiež definované štyri charakteristiky neformálneho vzdelávania:

- relevantnosť potrebám znevýhodnených skupín,
- zameranie na špecifické kategórie ľudí,
- jasne definovaný účel učenia sa,
- flexibilita organizácie a metód učenia sa (Fordham 1993).

Myšlienka neformálneho vzdelávania, ako uvádza Fordham (1993) vznikla na medzinárodnej konferencii vo Williamsburgu v USA (1967), ktorej výsledky boli publikované následne v Analýze rastúcej svetovej vzdelávacej krízy.

Chisholm (2005, s. 49) definuje neformálne učenie ako: *„Zámerné učenie, avšak dobrovoľné, ktoré sa uskutočňuje v rozličných typoch prostredí a situácií, v ktorých vzdelávanie/tréning a učenie sa nie je nevyhnutne ich jedinou alebo hlavnou aktivitou.“*

Pri neformálnom vzdelávaní asi nie je možné vyhnúť sa trom významným predstaviteľom, ktorí sa podieľali na formovaní jeho základov.

- **John Dewey**

- Americký pedagóg, psychológ a reformátor vo vzdelávaní, známy ako zakladateľ pragmatizmu. Základným dokumentom americkej pragmatickej pedagogiky je jeho pedagogický spis *Demokracia a výchova* z roku 1916 (Bandurová 2015).

- **Marie Montessori**

- Talianska lekárka, ktorá sa zaoberala problémami výchovy a vzdelávania detí. Predstavuje zakladateľku dnešnej Montessori pedagogiky, ktorej prioritami sú: vlastné objavovanie poznatkov samotným dieťaťom; princíp individuality dieťaťa ako k hotovému človeku; samostatná práca jedincov; práca s chybou a práca s pochvalou (Meniarová 2012).

- **Célestin Freinet**

- Francúzsky pedagóg, ktorý opustil klasický koncept učebne a presunul prostredie výučby i do externých priestorov (UNESCO 2002).

Medzi ďalších významných predstaviteľov rozvoja myšlienky neformálneho vzdelávania môžeme zaradiť Ivana Illicha a Carla Rogersa (Fudaly a Lenčo 2008).

Prvý z menovaných najviac prispel rozvoju neformálneho vzdelávania svojim dielom *Deschooling Society*, ktoré tvrdí: „Univerzálne vzdelanie cez školské vyučovanie je neuskutočniteľné. Nebude viac uskutočniteľné, ak sa alternatívne inštitúcie budú pokúšať budovať na štýle súčasných škôl. Ani nové prístupy učiteľov k svojim žiakom, ani rozširovanie vzdelávacieho hardvéru alebo softvéru, či snaha rozšíriť pedagogovu zodpovednosť až kým neovládne žiakov život nesprostredkuje univerzálne vzdelanie. Súčasné hľadanie nových ciest vzdelávania sa musí zamerať na hľadanie ich inštitucionálnych protikladov: vzdelávacích sietí, ktoré zvýšia príležitosť pre každého, aby transformoval každú chvíľu svojho života do chvíle učenia sa, zdieľania sa a starostlivosti“ (Illich 1973).

Carl Rogers rozvíjal svoju teóriu predovšetkým na základe praktických skúseností. Dospel k názoru, že základnou silou, ktorá motivuje organizmus človeka, je tendencia k uplatneniu alebo naplneniu všetkých možností organizmu (Atkinson 2003).

„Neformálne vzdelávanie je každé vzdelávanie organizované mimo formálneho vzdelávania. Neformálne vzdelávanie v oblasti práce s mládežou je ďalšie vzdelávanie mládeže, mladých

vedúcich, mládežníckych vedúcich a pracovníkov s mládežou, ktorého cieľom je získanie nových vedomostí, praktických skúseností a zručností potrebných pre prácu s mládežou. Účastníkom tak umožňuje doplniť, rozšíriť a prehĺbiť si získané vzdelanie“ (Iuventa.sk 2019).

Zdôrazňuje organizáciu učenia sa mimo školského systému. Často vidáme aj absenciu možnosti získať záverečný certifikát, resp. možnosť získať určitý stupeň vzdelania. *„Neformálne učenie sa pozostáva z učenia sa založeného na plánovaných aktivitách, ktoré nemusia byť explicitne určené na učenie sa, ale vždy obsahujú dôležitý prvok učenia sa.“*

Pri definícií formálneho vzdelávania sú zdôrazňované tri základne prvky:

- škola,
- štruktúra,
- záverečný certifikát.

Inak povedané, celé pozostáva z učenia sa, ktoré je realizované v organizovanom a štruktúrovanom kontexte, zvyčajne má stanovený obsah, trvanie, úlohy vzdelávateľov a vzdelávaných. Finálne má viesť k formálnemu uznaniu výsledkov (Detko a kol. 2016).

Macaláková¹ (2019) sa zameriava na potrebu otvoreného a bezpečného priestoru, pre mladých ľudí, kde by sa mladí ľudia mohli stretávať za účelom prípravy spoločenských aktivít, mimo školského prostredia, na základe priamych aktivít - konzultácií s mladými ľuďmi (ľudia vo veku 15 – 20 rokov), v priebehu rokov 2014 – 2016, prostredníctvom 19 stretnutí po celom území Slovenska. *„Takýto priestor poskytuje mladým ľuďom bezpečné a rešpektujúce prostredie, tolerantné k ich potrebám a odlišnostiam“, ďalej dodáva: „Mladým ľuďom, ktorým vytvoríme prostredie s rešpektom, sa priblížime ľahšie a ich reakčný čas na zapájanie sa do aktivít bude stále kratší“* (Macaláková 2019).

„Problémom, ako obvykle, zostáva financovanie. No aj v tejto oblasti je možné využívať dnes už moderné zdroje financovania, ako je napríklad participatívny rozpočet samospráv, granty od nadácií, či európske granty“ (Macaláková 2019).

¹ Koordinátorka aktivít v Združení Informačných a poradenských centier mladých (ZIPCeM)

Prostredie náučno-vzdelávacieho chodníka

„Región Kysuce sa rozprestiera v severozápadnej časti Slovenskej republiky na rozlohe 934 km², na území dvoch administratívnych celkov, a to okresu Čadca a Kysucké Nové Mesto, čo predstavuje 1,9 % rozlohy Slovenskej republiky“ (regionkysuce.sk 2019).

Pôvodne boli Kysuce krajinársky pomerne rovnorodé, až kým si túto krajinu nepodrobil človek. Veľké plochy súvislého lesa boli vypálené alebo vyklčované a nahradené lúkami a pasienkami. *„Dnes sú Kysuce malebnou mozaikou harmonicky vyskladanou z prírodných a človekom vytvorených krajinných prvkov“ (kysuceonline.sk 2002).*

Prvá písomná zmienka je z roku 1244, kedy Kráľ Belo IV. túto zem zvanú „Kis Zudcze“ daroval Bohumírovi synovi Subislava za verné služby (Fejér 1829).

„Obec Rudinka bola samostatnou osadou, ktorá vznikla v chotári obce Rudina. Prvá písomná zmienka je z r. 1506 ako Minor Rudina, r. 1522 Also Rwdyna, r. 1773 Malá Rudinka a r. 1888 Rudinka (Kisrudina, Kistrudas). Pôvodná roľnícka obec bola v 17. storočí ovplyvnená valašskou kolonizáciou“ (obecrudinka.sk 2019).

Pôvodne patrila panstvu Budatín a niektoré časti zemianskym rodinám. Na základe Konventu z Turca na príkaz kráľa Alberta boli v roku 1438 spísané hranice panstva Budatín. V osade sa nachádzal v roku 1720 majer a v roku 1784 mala osada už 27 domov a 157 obyvateľov. Nie je známy rok pričlenenia k obci Rudina. Počas tohto obdobia bola známa ako „malá Rudina“. V roku 1950 sa osada odčlenila a stala sa samostatnou obcou s názvom Rudinka.

Obec sa nachádza v priamom susedstve Kysuckej brány, ktorá bola vyhlásená za prírodnú pamiatku v roku 1973 uznesením Rady ONV v Čadci č. 86/1973 z 20.4.1973. Predmetom ochrany je: *„Ochrana významného geologického profilu, ktorý vznikol zarezávaním rieky Kysuce do súvrstiev bradlového pásma. Dôvodom ochrany je vedecký význam profilu ako typického územia pre poznanie bradlového pásma Západných Karpát.“* Celková výmera chráneného územia je 6 120m² (Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody SR 2007).

Prírodný útvar Kysuckej brány – úžinu vytvorila rieka Kysuca zarezaním do vápencovej kryhy bradlového pásma. *„Strategická a výhodná poloha tejto úžiny bola známa už ľudom neskorej doby kamennej (pred 4000 rokmi) čo dokladujú archeologické nálezy z tejto lokality. Rochovica bola opevnená. Na temene vrchu postavil ľud púchovskej kultúry hrádok opevnený valom“ (kysuce.sk 2011).*

Kysucká brána predstavuje strategické miesto nakoľko sa tu nachádza okrem samotného koryta rieky Kysuce aj cesta prvej triedy I/11, cesta III / 2095² a železničná trať č. 127 Žilina – Mosty u Jablunkova. Táto trať bola súčasťou Košicko-bohumínskej železnice, ktorá bola oficiálne odovzdaná do prevádzky už v roku 1871 (Hámar 2018).

Samotný náučno-vzdelávací chodník/náučno-oddychová zóna Pánske Vŕšky Rudinka, ďalej iba NOZ, sa nachádza v regióne Kysúc, konkrétne v regióne Dolných Kysúc, v katastri obce Rudinka. Jeho aktuálny začiatok sa nachádza na súradniciach 49°16'27.0"N 18°44'50.3"E. Koniec chodníka sa nachádza na súradniciach 49°16'34.9"N 18°44'26.8"E, ktoré zodpovedajú miestu „Pánske Vŕšky“. Ide o miestne pomenovanie danej lokality, ktoré je používané do dnes. Celková dĺžka chodníka je približne 550m s výškovým prevýšením 99m.

Pri plánovaní tejto trasy bolo nutné zohľadňovať viaceré faktory. Jedným z najdôležitejších faktorov bolo trasovanie po parcelách katastrálneho územia Rudinka, ktoré sú vo vlastníctve obce Rudinka, alebo miestneho Združenia majiteľov lesov a pasienkov p.s. Rudinka, ktorý prisľúbili maximálnu podporu pri realizácii projektu. Jednotlivé informačno-náučné tabule, ktoré sú súčasťou NOZ sú umiestnené na parcelách: E č.3379/2, E č.3379/1 a E č.2848/1. Veľmi dôležitým aspektom počas vytýčenia trasy boli turistické možnosti a možnosť vytvorenia prípadného napojenia na už existujúce trasy, čo dokladuje aj predkladaný projekt.

„Oblasť predstavuje dostatočne nevyužitý potenciál lokálneho turizmu s výbornou dostupnosťou k mestám Žilina a Kysucké Nové Mesto. Taktiež s vynikajúcou infraštruktúrou – dostupnosť prímestskej a železničnej dopravy. Prístrešok na Pánskych vŕškoch sa nachádza asi 15min chôdze od turistickej modrej trasy 2744 v Javorníkoch. Je 30 minút chôdze od železničnej zastávky Brodno, 25 min od miestnej autobusovej zastávky. Turistické možnosti ponúkajú aj kopce Kysuckej brány, kde sa nachádzajú pôvodné serpentínové chodníky na vrcholy s možnosťou zápisu výstupu“ (Filip 2018, s. 3).

Celkovou myšlienkou NOZ je stať sa súčasťou prepojenia obce Rudinka na vyššie spomínanú modrú turistickú trasu v bode S. pod Závrším. Tento bod reprezentuje križovatku modrej a žltej turistickej trasy, vedúcou do obce Divina, ktorá je 2,3 km dlhá s celkovým prevýšením 155m.³

² Na základe dokumentu Cesty II. a III. triedy a MO, dostupný na https://www.zilinskazupa.sk/files/odbory/financie/2018/rozpocet-2018/rozpocet_2017_pdf/2-ur-17-priloha-13.pdf

³ Zmerané pomocou portálu: <https://mapy.hiking.sk/>

Príprava a realizácia projektu „Náučno-vzdelávací chodník Pánske Vršky Rudinka“

Projekt bol vypracovaný v marci 2018, následná realizácia prebiehala od 2.7.2018 do 13.10.2018. Finančne bol podporený Nadáciou Orange prostredníctvom grantového programu „Spojme sa pre dobrú vec“, ktorý priamo nadväzuje na program „Šanca pre váš región“. *„Dlhodobým cieľom programu je podporovať zmysluplné, inovatívne projekty, ktoré prispievajú k zvyšovaniu kvality života obyvateľov v jednotlivých regiónoch“* (nadaciaorange.sk 2018).

Nadácia Orange je nezisková organizácia, ktorá združuje a prerozdeľuje peňažné prostriedky určené na verejnoprospešné účely (zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt; ochrana a podpora zdravia a vzdelávania, ...). Tieto prostriedky sú prerozdeľované prostredníctvom grantových programov, ktoré sa zameriavajú na tri kľúčové oblasti:

- vzdelávanie;
- sociálna integrácia;
- regionálny rozvoj (Ministerstvo kultúry SR 2011).

V roku 2018 bolo celkovo podporených 46 projektov spolu vo výške 80 000€. Projekt „Náučno-vzdelávací chodník Pánske Vršky Rudinka“ získal finančnú podporu vo výške 677€ (nadaciaorange.sk 2018).

Samotný projekt predkladala neformálna skupina občanov. *„Považujeme sa za aktívnych občanov, ktorí majú záujem o kultúrno-sociálny rozvoj v našom okolí, kde sa snažíme zapájať miestne rôznorodé záujmové skupiny. Predkladaný projekt nadväzuje na naše aktivity, našou snahou je rozšíriť sociálno-kultúrne možnosti, už nie len miestnych občanov, ale aj občanov z blízkeho okolia, prostredníctvom informačno-vzdelávacieho chodníčka, ktorý môže vzdelávať svojim obsahom, ale i potešiť svojim okolím“* (Filip 2018, s. 2).

Ciele boli stanovené nasledovne:

- „kultúrno sociálny rozvoj v našom okolí,
- podpora a propagácia miestneho turizmu,
- propagácie miestnej fauny a flóry s cieľom tvorby pozitívneho vzťahu k prírode,
- podpora neformálneho – voľnočasového vzdelávania,
- podpora zlepšovania a tvorba nových sociálnych väzieb v spoločnosti,
- spolupráca rôznorodých záujmových skupín“ (Filip 2018, s. 4).

- poľovnícke združenie Tri kopce;
- Združenie majiteľov lesov a pasienkov p.s. Rudinka.

Náučno-vzdelávací chodník

Pánske Vrchy Rudinka

liečivé rastliny

Čakanka obyčajná (cichorium intybus)
Ludovo tiež ogorka, ogorka, čaganka, Hančoka, korone svätých
Petro. Rastie ako burina na vápnených pôdach, mešicích, p
aseníkoch, kŕkadli, má rada prenikavé mäsť sirokom. Koreň s
a súbiva na problémy s pečeňou, žlčnikom a obličkami vy
a močovým kameňmi. Čuje z listov sa môže použiť na liečbu ž
slizy, chorôb sečny a pečene. (kvitne: júl – september)

Prvosienka jarná (primula veris)
Javná liečebná hodnota prvosenky je v oblasti spinorinu, ktor
ludoch je okoliačovanie. Kvety a listy sú takisto bohaté na vita
mín. Či a baktérií, ktoré majú antioxidačné vlastnosti a po
máhajú posilniť imunitný systém. Kvety prvosenky sú dobrou
prísadou do inhaláciíých arôm, do výťažku esenciálny a do bylin
kových kúpeľov. (kvitne: apríl – máj)

Podbeľ liečivý (tussilago farfara)
Podbeľ je veľmi zriedka liečivá rastlina, ktorá sa používa vni
torné aj vonkajšie. Je súčasťou viacerých farmaceutických príprav
výchých čaju. Využíva sa najmä pri chorobách dýchacích ciest,
pri tráviacich ťažkostiach, opuchoch, upchatí metabolizmu, na ť
ažko sa hojíce rany, ekzémy, opuchy... (kvitne: marec – máj)

Repik lekársky (agrimonia eupatoria)
Repik lekársky má veľmi širokú využitie. Jeho výhonky je, že
je liečivý a nezašupe vlnitým okrajom. Rozsúvať rep
lekarý nenádeľtí iba lekári bylinníci, ale aj štátni chirurgi
a podstatu. Má užitočnosť posilniť posilniť a zane
nerovný až po zranenach. Protizápalový účinok pozná
už v starom Egypte. (kvitne: júl – august)

Zemežĺz menší (centaurea minus)
Účinky tejto bylinky na náš organizmus sú naozaj blahodarné.
Veľmi účinne podporuje tráviace procesy, odstraňuje
nečistoty a pritom aj zvyšuje imunitu organizmu. Zemež
menší rastie na slnečných, najmä jarných trávnatých miest,
pastiek, pasienkoch, v nedeľných krovkách a v sŕpkoch
pôd. (kvitne: jún – september)

Skorocel kopijovitý (plantago lanceolata)
Jednej angloskej básni sa skorocel kopijovitý, alebo ľudovo
tiež psi jazyk, nazýva mimotom rastlin. Skorocel sa často
využíva aj dnes a to hlavne pri problémoch s dychami
zastatými, ale i hojčom sa ranami, popáleninami, vyrážkam
Možno z neho pripraviť čaj, obklad, tinktúru, pleťový vý
sinus. (kvitne: máj – september)

Plúcnik lekársky (pulmonaria officinalis)
Aj keď kvitne plúcnik, keď v snehu, že žlté bylinke s sešne.
Rastie na deršných, tienistých, na mierne vlhých bohatých
stanovištiach. Kvitne od marca do mája a vôňom podobnú
barvách nektárov pašu a trocha peľu. Spracúte listy často so
sveľým smotanou pripraviť nášim predmô choré plúca,
ktoré sa lieč. (kvitne: marec – máj)

Šťiav ľúcný (rumex acetosa)
Výťažok listov až 70cm vysoké s rýhovanou načeňovanou
vňatou. Bylina obsahuje kyseliny šťavelové, ktoré dodáva
rastline žiaru čier. Máde listy obsahujú veľa vitamínov a žele
za, preto sú výbornou zeleninou. Šťav patrí k najviacším
producentom peľu, jeho malina vypestuje aj keď kvitne na
400 miliónov peľových zŕn. (kvitne: máj – august)

Náučno-vzdelávací chodník
Pánske Vrchy Rudinka

- Chodník vedie na Závrhu a Rudinku
- Chodník do obce Rudinka a Ob
činyhojce zóny v Rudinke
- Stanovište - vyhlásila

„Príroda nerobí nič zbytočné.“

Aristoteles

Ostatné združenia resp. organizácie participovali predovšetkým ľudskými zdrojmi. Došlo k vyčisteniu jednotlivých úsekov od náletových drevín, buriny a technickej prípravy miest pre

7

inštaláciu jednotlivých náučno-vzdelávacích tabúlí a lepenie grafického materiálu. Do tejto časti projektu boli zapojené:

- obec Rudinka;
- klub historických motocyklov Arielklub;
- DHZ Rudinka;
- dobrovoľníci a široká verejnosť.

Zaujímavosťou celého projektu bola možnosť zapojenia širokej verejnosti do tvorby obsahu jednotlivých náučno-vzdelávacích tabúlí. Prostredníctvom webového sídla obce www.obecrudinka.sk, sociálnej siete Facebook a miestneho občasníka Novinky z Rudinky (ISSN: 2585-7827), bola vyhlásená súťaž, do ktorej bolo možné posilať fotografie s tematikou miestneho okolia. Tieto fotografie boli následne zverejnené s možnosťou hlasovania. Celkovo bolo zaslaných 152 fotografií, z ktorých bolo vybraných 120. Tieto následne boli umiestnené na druhej strane každej náučno-vzdelávacej tabule. Veľkým pozitívom bol fakt, že do súťaže boli poslané i fotografie historického charakteru, ktoré vykresľujú dobový náhľad do obce. Na obrázku 2 je možná komparácia.

Obrázok 2 - Fotografie poslané do súťaže

V rámci projektu boli stanovené aj očakávané výstupy, resp. výsledky, ktoré boli kategorizované na:

- merateľné,
- ťažko merateľné.

Medzi merateľné výstupy patrilo zvýšenie záujmu o miesto v Google mapách - Panoráma pánske Vršky⁵ na základe nasledovných atribútov:⁶

- recenzie (*pôvodne 4*), (*očakávanie 20*), (*naplnenie 5*);
- fotky (*pôvodne 16*), (*očakávanie 40*), (*naplnenie 19*);
- hodnotenie (*pôvodne 4,2*) (*očakávanie 4,6*), (*naplnenie 4,4*);
- nárast počtu odberateľov na Facebook stránke obce Rudinka (*pôvodne 266*), (*očakávanie 290*), (*naplnenie 299*);
- nárast počtu unikátnych návštevníkov webu www.obecrudinka.sk (*pôvodne rok 2017 - 4596 u. návštevníkov*), (*očakávanie pre rok 2018 - 5200 u. návštevníkov*), (*naplnenie pre rok 2018 - 7060 u. návštevníkov*)⁷ (Filip 2018, s. 4).

Medzi ťažko merateľné patrili:

- zvýšenie počtu turistov a cykloturistov;
- zvýšenie záujmu o danú lokalitu (čiastočne merateľné vid' vyššie);
- zvýšenie sociálnych väzieb v spoločnosti;
- zvýšenie vzdelanosti o miestnom mikro-regióne;
- vytvorenie pozitívneho vzťahu k prírode (Filip 2018, s. 4).

Celkovým výsledkom predkladaného projektu bol „*Náučno-vzdelávací chodník Panské vršky Rudinka*“. Tento je určený pre širokú verejnosť s možnosťou neformálneho – voľnočasového vzdelávania. Samotná realizácia bola určená pre jednotlivé skupiny a organizácie z okolia obce Rudinka, v rámci ktorých bola snaha vylepšiť sociálne väzby v komunite (Filip 2018).

Obrázok 3 - Komparácia vizualizácie a reálneho prevedenia

⁵ Dostupné prostredníctvom Google máp.

⁶ Naplnenie bolo merané 30.11.2019.

⁷ Merané 10.1.2019 z dôvodu rovnosti porovnávaných období.

Zoznam bibliografických odkazov

ATKINSON, R. 2003. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. s. 468, ISBN 80-7178-640-3.

BANDUROVÁ, Lenka. 2015. Filozofické východiska Deweyho pragmatickej pedagogiky. In: DUPKALOVÁ, Mária, HUDÁKOVÁ, Tina, IŠTVAN. Imrich, eds. *Súčasný aspekt pedagogickej profesie* [online]. Prešov: Katedra pedagogiky FHPV PU, 2015 [cit. 2019-15-06]. ISBN 978-80-555-1274-7. Dostupné na:

<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dupkalova1/subor/hlavicka.pdf>

COOMBS, H. Philip. 1968. *The World Educational Crisis* [online]. New York: Oxford University Press, 1968 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <http://infed.org/mobi/whatis-non-formal-education/>

DETKO, Jozef, a kol. 2016. *Validácia výsledkov neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa v SR* [online]. Bratislava: ŠIOV, 2016 [cit. 2019-06-16]. Dostupné na: https://www.erasmusplus.sk/uploads/publikacie/analyza_validacia_vysledkov_neformálneho_vzdelavania_a_informálneho_ucenia_4377.pdf

FEJÉR, Georgi. 1829. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. IV. 1, s. 343 – 346.

FILIP, Vladimír. 2018. *Náučno-vzdelávací chodník Pánske Vršky Rudinka* [projektová dokumentácia]. Rudinka: Vladimír Filip, Karol Burger, 23.5.2018.

FORDHAM, P. E. 1993. Informal, non-formal and formal education programmes. In: YMCA [online] London: George Williams College, 1993 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <http://infed.org/mobi/what-is-non-formal-education>

FUDALY, Peter a Peter LENČO. 2008. *Neformálne vzdelávanie detí a mládeže* [online]. Bratislava: Iuventa, 2008 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/prieskumy/publikacia_fudaly_lenco.pdf

HÁMOR, Laco. 2018. *Sto rokov železníc na Slovensku II* [online]. 2018 [cit. 2019-06-19]. Dostupné na: http://matica.sk/wp-content/uploads/2018/07/20_21.pdf

CHISHOLM, Lynne. 2005. *Bridges for recognition recognising non-formal and informal learning in the youth sector terminology cheatsheet* [online]. 2005 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <https://pjp->

eu.coe.int/documents/1017981/3084932/Bridges_for_recognition_n.pdf/1e7ebb5c-4edb-4bce-8fe0-db42605938c2

ILLICH, Ivan. 1973. *Deschooling society* [online]. 1973 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: https://web.archive.org/web/20081121191010/http://ournature.org/~novembre/illich/1970_deschooling.html

Iuventa.sk. 2019. *Neformálne vzdelávanie*. [online]. Bratislava: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2019 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <https://www.iuventa.sk/sk/Projekty/Neformalne-vzdelavanie.alej>

kysuce.sk. 2011. *Kysucká brána - archeologická lokalita* – Kysuce [online]. 2007 [cit. 2019-06-17]. Dostupné na: <https://www.kysuce.sk/cl/38/kysucka-brana-archeologicka-lokalita-kysuce.html>

kysuceonline.sk. 2002. *Úvodom* [online]. [cit 2019-06-17]. Dostupné na: <http://www.kysuceonline.sk/uvodom.html>

MACALÁKOVÁ, Lucia. 2018. *Neformálne vzdelávanie: Počúvame, hovorte prosím* [online]. Bratislava: Európsky portál pre mládež, 2018 [cit. 2019-06-17]. Dostupné na: https://europa.eu/youth/sk/article/54/60490_sk

MENIAROVÁ, Veronika. 2012. *Analýza neformálneho vzdelávania na Slovensku* [diplomová práca]. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012. [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/dqpq5/Diplomova_praca_Veronika_Meniarova.pdf

Ministerstvo kultúry SR. 2011. *Nadácia Orange* [online]. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2011 [cit. 2019-06-18]. Dostupné na: <http://www.culture.gov.sk/podpora-projektov-dotacie/ine-moznosti-financovania/nadacia-orange-24c.html>

nadaciaorange.sk. 2018. *Úspešne sme ukončili: Zamestnanecký GP – zoznam podporených projektov* [online]. Bratislava: Nadácia Orange, 2018 [cit. 2019-06-18]. Dostupné na: https://www.nadaciaorange.sk/assets/files/obsah/Podporen%C3%A9%20projekty%20ZGP%202018_web.xls

obecudinka.sk. 2019. *História obce* [online]. Rudinka: Obecný úrad Rudinka, 2019 [cit. 2019-06-18]. Dostupné na: <https://www.obecrudinka.sk/o-obci/historia/>

regionkysuce.sk. 2019. *Región Kysuce* [online]. Čadca: Organizácia cestovného ruchu Kysuce, 2019 [cit 2019-06-17]. Dostupné na: <https://www.regionkysuce.sk/sk/regiion-kysuce>

Stanford Encyclopedia of Philosoph. 2013. *Francis Bacon* [online]. Stanford University, 2013 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/roger-bacon/>

Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody SR. 2007. *Prírodná pamiatka Kysucká brána* [online]. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2007 [cit. 2019-06-17]. Dostupné na: <http://uzemia.enviroportal.sk/main/detail/cislo/330>

UNESCO, 2002. CÉLESTIN FREINE. In: *Prospects: the quarterly review of comparative education* [online]. Paris: International Bureau of Education, 1993, vol. XXIII, no. 1/2, p. 403–18 [cit. 2019-15-06]. Dostupné na: <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/freinete.pdf>